

Asia: VN/32844/2021

Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan uudistuksen voimaannpanosta ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 55 §:n muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

1. Lain voimaantulon vaikutus rikosprosessin keston

Suomessa oikeusprosessin pitkittyminen on vakava ongelma, jolla on tutkimuksissa todennettuja negatiivisia ihmisoikeusvaikutuksia. Amnestyn Suomen osasto toteutti 2024–2025 tutkimuksen, jonka yksi tavoite oli tutkia Suomessa asuvien ihmisten luottamusta oikeuslaitosta kohtaan silloin, kun kyseessä on seksuaalirikos. Tutkimuksen osana toteutetuissa kansalaiskyselyssä ja ryhmäkeskusteluissa yksi merkittävä luottamusta rapauttava tekijä oli oikeusprosessien kesto.

Prosessin sujuvoittaminen on siten tarpeen myös luottamuksen rakentamisen näkökulmasta. Rikosprosessin sujuvoittaminen voi kuitenkin tapahtua vain siten, ettei se vaaranna kenenkään perus- ja ihmisoikeuksia. Erityistä huomiota on kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien turvaamiseen.

Aiemmassa, vuonna 2022 hyväksytyssä hallituksen esityksessä suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 133/2021 vp) todettiin, että jos muutoksenhakutuomioistuimessa suullinen todistelu voitaisiin ottaa vastaan kuva- ja äänitallenteelta, pääkäsittelyjä hovioikeudessa ei todennäköisesti tarvitsisi peruuttaa yhtä usein kuin nyt.

Jos pääkäsittelyt peruuntuisivat nykyistä harvemmin, hovioikeuksien käsittelyaikojen voidaan olettaa lyhentyvän. Lisäksi monipäiväisten pääkäsittelyiden järjestäminen ja läpivieminen todennäköisesti helpottuisi, jos suullinen todistelu otettaisiin hovioikeudessa vastaan kuva- ja äänitallenteelta. Se lyhentäisi käsittelyaikoja näissä asioissa.

Suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteena vähentäisi jonkin verran hovioikeuksien henkilökunnan työmäärää, kun työaikaa ei enää kuluisi peruuntuneisiin pääkäsittelyihin. Toisaalta ehdotus todennäköisesti johtaisi siihen, että hovioikeuksissa tulisi

valmistella asioita nykyistä enemmän ja tehdä erityisesti suullista todistelua koskevia käsittelyratkaisuja. Hallituksen esityksessä koskien suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista (HE 133/2021 vp) todettiin, että on myös mahdollista, että hovioikeuksien pääkäsittelyt pidentyvät. Nämä vaikutukset voisivat olla työmäärällisesti suurempia kuin pääkäsittelyiden peruuntumisten vähentymisestä johtuva työmäärän säästö.

Käräjäoikeuden käsittelyyn ehdotetulla muutoksella olisi merkittäviä vaikutuksia. Jotta muutos tosiasiallisesti lyhentäisi käsittelyaikoja, rikosasioiden valmistelua on kehitettävä siten, että käräjäoikeuksissa toimitetaan nykyistä useammin suullisia valmisteluistuntoja ja tehdään kirjallisia yhteenvetoja. Valmistelun kehittäminen voisi lyhentää pääkäsittelyitä ja pääkäsittelyitä jouduttaisiin lykkäämään harvemmin.

Kuten aiemmassa hallituksen esityksessä koskien suullisen todistelun tallentamista ja vastaanottamista (HE 133/2021 vp) on todettu, on mahdollista, että asianosaiset esittäisivät käräjäoikeudessa kuulusteltaville varmuuden vuoksi aikaisempaa enemmän kysymyksiä. Tämä pidentäisi pääkäsittelyjä.

Toisaalta laajojen rikosasioiden parempi valmistelu käräjäoikeudessa olisi hyödyllistä myös muutoksenhaun kannalta. Mitä jäsennellymmmin asia käsiteltäisiin käräjäoikeudessa, sitä helpommin ja tehokkaammin suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta tapahtuisi muutoksenhakutuomioistuimessa. Lisäksi hyvin toimitettu valmistelu helpottaisi myös muutoksenhaussa olennaiseen keskittymistä ja vähentäisi turhaa todistelua ja siten lyhentäisi oikeudenkäyntejä.

Suullisen todistelun vastaanottamisen kuva- ja äänitallenteena ei arvioida vaikuttavan korkeimman oikeuden käsittelyaikoihin.

Rikosprosessi ei siis oletettavasti lyhentyisi käräjäoikeuskäsittelyssä. Uudessa menettelyssä on piirteitä, jotka voisivat lyhentää asioiden käsittelyaikoja hovioikeuksissa, mutta myös toiseen suuntaan vaikuttavia tekijöitä. Niiden yhteisvaikutusta on vaikea arvioida.

Koska suuri osa rikosprosesseista ei etene muutoksenhakutuomioistuihin, esitetyllä lakimuutoksella ei saattaisi olla suurta merkitystä rikosprosessien keston lyhentämistavoitteelle.

Oikeusprosessin pitkittymisellä on lukuisia vaikutuksia asianosaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Kyseinen esitys koskee siirtymää jo hyväksytyn lakimuutoksen toteuttamiseksi. Hyväksytyn lakimuutoksen keskeinen perustelu oli oikeusprosessin lyhentäminen. Pyrkimys on tärkeä, mutta on mahdollista, että yksinomaan suullisen todistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteena merkittävästi nopeuttaisi itse prosessia.

Suullisen todistelun vastaanotto kuva- ja äänitallenteena muutoksenhakutuomioistuimessa ei saa olla automaatio. Harkittaessa suullisen todistelun vastaanottoa kuva- ja äänitallenteelta muutoksenhakutuomioistuimessa on punnittava erityisen huolella sitä, mikä on rikosprosessin, salassapito- ja tietosuojakysymysten sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta tarkoituksenmukaisinta.

2. Suullisen todistelun tallentamiseen ja vastaanottoon kuva- ja äänitiedostona liittyvät perus- ja ihmisoikeusnäkökulmat

Suullisen todistelun ottaminen vastaan muutoksenhakutuomioistuimessa kuva- ja äänitallenteelta on asianomistajien, eli rikoksen uhrien, edun mukaista. Heidän ei välttämättä tarvitse saapua henkilökohtaisesti muutoksenhakutuomioistuimeen ja kohdata siellä vastaajaa uudelleen, elleivät he halua. Näin he välttyvät kokemasta käräjäoikeuden pääkäsitteilyn aiheuttamaa stressiä toistamiseen. Suullisen todistelun vastaanottaminen käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta on erityisen tarkoituksenmukaista ulkomailla vakituisesti oleskelevien todistajien kohdalla. Lakimuutos parantaa näiltä osin rikoksen uhrin asemaa.

Myös muutoksenhakuun liittyvän oikeudenkäyntikuluriskin pieneneminen parantaa asianosaisten varallisuudesta riippumatonta tasa-arvoa oikeudenkäynnissä ja mahdollisuutta hakea muutosta etenkin riita-asioissa. Laki on monilta osin EU:n uhridirektiivin tavoitteiden mukainen.

Kuva- ja äänitallenteet ovat yksityisyyden suojan näkökulmasta tavanomaista merkittävämpiä oikeudenkäyntiasiakirjoja. Vaikka kuva- ja äänitallenteita ei luovutettaisi edes asianosaisille samalla tavalla kuin muita oikeudenkäyntiasiakirjoja, esimerkiksi seksuaalirikosasian asianomistaja voisi kokea ahdistavana pelkästään tietoisuuden kuulemisestaan tehdyn kuva- ja äänitallenteen olemassaolosta. Tästä syystä prosessin kaikissa vaiheissa on parannettava myös uhrin tiedonsaantia, sensitiivistä kohtaamista ja yksityisyyden suojaamistoimenpiteitä.

Mikäli suullisen todistelun vastaanottaminen tulee myös lyhentämään oikeusprosessin kestoja, uudistus on merkittävä edistysaskel kaikkien asianosaisten kannalta.

3. Lainuudistuksen voimaansaattamiseen tarvittava teknologia, koulutus ja aikataulu

Tuomioistuinviraston mukaan tallennusjärjestelmä on asennettu käräjäoikeuksiin vaiheittain. Tekniset valmiudet ovat esityksen mukaan olemassa 2.5.2026. Kuten muutkin lausunnonantajat (ks. esim. Juristiliitto) tuovat esiin, laitteiston toimivuus on testattava ja henkilökunta perehdytettävä laitteiston käyttöön todellisessa käyttöympäristössään. Annetun koulutuksen on tosiasiallisesti vastattava henkilökunnan koulutustarpeeseen riittävällä tavalla ja turvattava oikeudenkäyntien sujuvuus. Voimaantumisen jälkeen tulee myös huomioida, että laitteiston käyttöön tullaan tarvitsemaan perehdytystä myös jatkossa uusien työntekijöiden aloittaessa, mutta myös vanhoille työntekijöille järjestelmän ja laitteiston päivityessä.

Koulutuksen systematisoinnin ja teknisen toteuttamisen näkökulmasta esitetty aikataulu on tiukka. On arvioitava, voiko lakiuudistuksen voimaantumista siirtää siten, että oikeusturva myös teknisiltä ja koulutustarpeiden osalta täyttyy.

4. Esityksen toimeenpanossa huomioitavat ihmisoikeusvelvoitteet

Lakimuutoksen voimaantulo voi olla rikosprosessin sujuvoittamisen näkökulmasta kannatettava. Toteutuksessa on kuitenkin pidettävä kirkkaana valtion velvollisuus turvata kaikkien oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, yhdenvertaiseen kohteluun sekä yksityisyyden suojaan.

Amnestyn lausunto saatavissa tammikuun 2026 loppuun mennessä täydellisine lähdeviitteineen Amnestyn verkkosivuilla osoitteessa <https://www.amnesty.fi/category/kannanotot-ja-lausunnot/>.

Oksanen Pia
Amnesty International Suomen osasto